

Primo Levi als Països Catalans

Diu Santi Vila en *Elogi de la memòria* (Premi Octubre Joan Fuster 2004) que, «prou versàtil per a començar les dues darreres guerres mundials en el bàndol agressor finalment vençut i acabar-les al costat dels vencedors, Itàlia ha gestionat amb gran sensibilitat la memòria dels seus soldats morts al front, així com el record dels jueus italians deportats durant l'ocupació». Arran d'unes afirmacions tan desbaratades, l'aproximació de l'historiador a Primo Levi no pot anar més enllà de la banalitat periodística i de la citació de segona mà. Si m'he deturat en aquest text, però, és perquè funciona bé com a paradigma de la lleugeresa amb què ha estat tractada l'obra de Levi per part dels estudiosos i escriptors catalans. Ara bé, un buit sospitós s'estén també entre la italianística nostrada i, amb aquestes dades a la mà, caldrà preguntar-se si és possible parlar d'una recepció de Primo Levi als Països Catalans.

Primer vénen les traduccions. A part de la tímida aparició, l'any 1990, del volum de contes *El sistema periòdic*, la trilogia en català (*Si això és un home*, *La treva*, *Els enfonsats i els salvats*) es publica entre 1996 i 2000, amb les versions de Francesc Miravittles. Joan Triadú, a propòsit de *Si això és un home*, constata desconsolat que «al lector catalanòfon els llibres importants li arriben sempre tard». És cert, però és molt més greu l'absència d'un debat crític que permeti la incorporació cultural de Levi a les lletres catalanes. Entre poques ressenyes honestes, algun *status quaestionis* i moltes lectures escolars, destaca un número de la revista *El Pou de les Lletres* (1998-1999) amb un article de Josep M. Lloró i un altre de David Serrano. El primer basteix, a partir dels discursos de Levi i Améry, una tetrapartició de categories ontològiques per explicar el Lager: d'una banda crueltat i silenci, de l'altra deshumanització i anihilament generarien una doble relació de conseqüència («perquè la crueltat arriba a la seva expressió més refinada cal

que s'apliqui en silenci»; «la deshumanització de la víctima és (...) el que va permetre la possibilitat de pensar a gran escala —i d'acceptar en la consciència dels botxins— l'anihilament dels presoners») reforçada per la necessària compenetració entre silenci i deshumanització. Si Lloró mereix la nostra atenció per aquesta cartografia ideològica del Lager, cal reconèixer a David Serrano l'esforç constant cap a la reconstrucció catalana de la memòria dels camps de concentració. De fet, la seva contribució se centra en la figura d'Amat-Piniella, del qual és el més acreditat especialista, però també enuncia una connexió entre els textos dels deportats catalans i la producció literària de Levi.

El 2005 El Aleph publica en volum la trilogia amb una introducció d'Antonio Muñoz Molina; Edicions 62 fa el mateix, però hi posa una entrevista de Philip Roth a Levi de 1986 (ja apareguda en castellà a *Debats* l'any 1988). Amb la qual cosa, la traducció castellana estimula l'interès dels seus lectors, mentre que en l'altre cas es produeix un híbrid que no serveix a ningú, ja que la incorporació del text a les lletres catalanes s'esdevé tan sols gràcies a l'idioma de la traducció. Aquesta insensibilitat editorial es fa més paradoxal si tenim en compte que la primera edició en català de *Si això és un home* tenia un pròleg remarcable de Vicenç Villatoro, i que, davant el gran oblit espanyol respecte a l'experiència concentracionària, hi ha la reivindicació que el món català ha fet dels seus màrtirs i que, amb el llibre de Montserrat Roig, *Els catalans als camps nazis*, hauria d'haver tocat un punt de no retorn. Llavors, per què l'obra de Levi no entronca amb una tradició tan consolidada? Naturalment, hi

ha excepcions, però, a més de ser escasses, són excèntriques i difícils de localitzar, com un article de Frederic-Pau Verrié, «Entorn de les *Elegies de Bierville*» (en *l'Homenatge a Carles Riba* de 1993), on s'evidenciava un contacte ideal entre Riba i Levi en l'ús dels versos de l'Ulisses dantesc. Potser mereix una nota el dossier sobre «Literatura i memòria» de *L'Avenç* (maig de 2003), tot i que ni Xavier Antich, amb la seva reflexió sobre les raons del suïcidi (un dels tòpics més gangrenats al voltant de Levi), ni el resum biogràfic de Teresa Muñoz (guanyadora del premi Vidal Alcover per la proposta de traducció dels contes de Levi) contribueixen a un avançament significatiu de la crítica leviana. Després, queden un seguit de llocs comuns sobre Hurbinek (el nen sense nom de *La treva*), poques aportacions dignes —el capítol d'un llibre d'Enric Balaguer (*Contra la modernitat i altres quimeres*, 2002) i un estudi de Vicent Simbor de 2004 («Les novel·les dels camps de concentració») a *Caplletra*— i, el gener de l'any passat, un article de Villatoro a *El Temps* que ens recordava que «el nazisme és Auschwitz», una equació que haurien d'escriure a la pissarra tots els revisionistes que juguen a fer comparacions dements per reduir la infàmia de la humanitat a una dictadura violenta com qualsevol altra.

Entre el 12 i el 14 d'octubre hi ha, a Brussel·les, un Congrés Internacional sobre la recepció de Primo Levi, i qui escriu aquestes notes hi parlarà de les traduccions al castellà i al català. Perquè hi hagi distinció, però, cal que hi hagi dos àmbits d'estudi autònoms i diferenciats. Si els escriptors castellans de Barcelona són autors catalans —tal com alguns xarlatans voldrien fer-nos creure—, tot això, com el títol d'aquest article, representarà només un lapsus, és a dir, freudianament (*frankfurtianament*), un error de llengua que desvela una veritat inconfessable.

Francesco Ardolino